

Remissyttrande

2016-04-26

Finansdepartementet

103 33 STOCKHOLM

Remiss; Långtidsutredningen 2015 (SOU 2015:104)

Inledning

Yttrandet är uppdelat i fyra avsnitt med olika fokus. Det första avsnittet berör huvudsakligen produktivitet utveckling och betydelsen av realkapital. Andra avsnittet handlar om utbildning och kompetensutveckling. Tredje avsnittet handlar om våra naturresurser och yttrandet avslutas med ett avsnitt om skatter och socialförsäkringar. Avsnitten är inte fristående från varandra utan har flera beröringspunkter. Återkommande i alla avsnitt är betydelsen av utbildning, kompetens, produktivitet och utveckling.

Produktivitet utveckling och realkapital

Sverige är ett mycket exportberoende land och vi har också gynnats av den ökande internationella handeln. Handeln växer också snabbare än produktionen. Exporten av varor har ökat med två procent sedan 2007 medan tjänsteexporten under samma period ökat med 28 procent och utgjorde 2014 ca 30 procent av den totala exporten. Den ökande "tjänstefieringen" gör att den traditionella tillverkningsindustrin numera i allt högre utsträckning köper och säljer tjänster som en del av affärsutbytet.

Nära hälften av alla anställda i tillverkningsföretag arbetar med tjänstproduktion. Industriföretagen står därför ungefär för en fjärdedel av tjänsteexporten. En allt större del av den internationella handeln utgörs idag av sk globala värdekedjor. Ca en tredjedel av Sveriges alla arbeten i privat sektor finns i företag som konkurrerar i dessa globala värdekedjor där ingenjörer och ingenjörskunnande har stor betydelse.

Kapital i olika former är avgörande för produktivitet. Humankapital, realkapital och naturresurser är tre viktiga faktorer där Sverige har stora både komparativa och absoluta fördelar. Vi har en relativt hög genom-

snittlig utbildningsnivå och arbetskraften är välutbildad med goda färdigheter. Vi har god tillgång till kvalitativt real- och naturkapital.

Tillgång på kvalitativt realkapital förklarar närmare hälften av produktivitetsutvecklingen. I takt med ökad handel och utvecklade förädlingskedjor har vi genom att vara konkurrenskraftiga och med en kunskapsintensiv ekonomi kunna hålla oss med bra realkapital. Detta inbegriper allt från fordon och verktyg till infrastruktur och kommunikationssystem.

Detta är dock inget som är statiskt. Realkapitalet behöver hela tiden förnyas genom både re- och nyinvesteringar. Utan investeringar sker ingen utveckling och den ekonomiska utvecklingen avstannar. Det är därför av stor betydelse att Sverige inte utvecklas till en effektiv fabrik för omvärlden utan också har egen framgångsrik forskning och utveckling. Företagen i Sverige måste ha förutsättningar att lägga både FoU och tillverkning här.

Produktivitetsutvecklingen är grundläggande för vårt fortsatta välstånd. En betydande del av BNP-utvecklingen beror på ökad produktivitet snarare än på ökningen av den genomsnittliga arbetsinsatsen. För Sveriges del utgör produktivitetsutvecklingen en flera gånger större andel av BNP-utvecklingen än antalet arbetade timmar. Tillsammans med forskning och entreprenörskap kan nya tjänster och varor utvecklas, effektivare metoder tas fram och förädlingsvärdet ökas vilket är av stor betydelse för bibehållen konkurrenskraft.

Det är innovationer som driver produktivitetsutvecklingen. Sveriges Ingenjörers medlemmar arbetar i företag som är innovationsbenägna och vi kan se hur företag inom till exempel fordonsindustrin genom sin innovationsbenägenhet lyckats att utveckla nya modeller som rönt stora framgångar. Långsiktig innovationsbenägenhet lönar sig och vi kan se att företagens investeringar i innovationskraft har lett till att Sverige nu ligger på 3:e plats i Europa i antalet patentansökningar per capita. Det bidrar till nya produkter och tjänster, exportframgångar och ökad lönsamhet i företagen.

Om fler ingenjörer ges möjlighet att vara kreativa kan nya idéer även utanför företagens kärnverksamhet komma fram. Vi ser idag att det finns ingenjörer med orealiserade idéer som skulle kunna leda till start av nya en- och få-mansföretag. Dessa idéer och företag skulle kunna växa till framtidens teknikföretag och generera de nya jobben i Sverige. Problemet är att företagen aldrig startas. Orsakerna är flera:

- 1) Det beror på att de idéerna inte ses som prioriterade i företagen och riskerar att bli kostnader eftersom de ligger utanför företagens kärnverksamhet.

2) Det saknas i företagen en struktur och process att ta hand om de idéer som inte är prioriterade.

3) De anställda som idag vill pröva på att vara tjänstlediga från sina jobb riskerar att få betala skadestånd om idén ligger för nära arbetsgivarens. De riskerar också att förlora rätten till resultaten om arbetsgivaren kan motivera att idéerna kommer från arbetsplatsen. Det medför också ekonomiskt bortfall i form av utebliven lön i uppstartsfasen.

Sveriges Ingenjörer har kommit med ett förslag om att införa så kallade innovationsår. Om förslaget realiserar kan idérika personer få möjlighet att knoppa av och skapa nya jobb. Idag är det möjligt att vara tjänstledig för att starta ett företag, enligt lag sex månader. Det är dock ofta för kort tid för att starta ett företag och för kort tid för att hinna skapa nya jobb. Forskning visar att företag som startas av personer som jobbat i stora globala företag skaffat erfarenheter och kontaktnät som gör att företagen kan bli framgångsrika. Människors möjligheter att realisera idéer måste bli bättre. Uppgiften är inte bara företagens, även lagstiftaren bär ett stort ansvar.

Företagen som har en öppen syn på ett innovationsår, blir också mer attraktiva som arbetsgivare och skapar fler karriärvägar och ökad rörlighet. De ingenjörer som prövar att starta innovationsföretag lämnar plats för vikarier eller nyrekrytering. En samverkan mellan arbetsgivaren, staten och individen ger en vinn-vinn lösning.

Avknoppningar får en jordmån att växa upp kring moderbolaget och det skapar förutsättningar för tillväxt i lokala och regionala kluster. Samarbetena mellan företagen i klustret bidrar till kunskapsöverföring, dynamik och attraktionskraft. På sikt blir det då lättare att locka till sig rätt kompetens och investeringar. En satsning på ett innovationsår där individer, företag och samhälle samarbetar frigör idékraft och skapar förutsättningar för de nya kunskapsintensiva och högteknologiska jobben i Sverige och fler investeringar i forskning och utveckling i innovativa miljöer runtomkring i Sverige.

Även om antalet patentansökningar ökat kan vi se att näringslivets FoU-investeringar under de senaste tio åren minskat med nästan en procent av BNP. Det motsvarar på årsbasis ca 35 miljarder kronor i investeringar som inte blivit av om vi jämför med en bibehållen nivå. Förklaringar ligger både i att inhemska företag lägger mindre resurser på FoU i Sverige men också att utländska företag väljer att inte investera här.

Ska Sveriges fortsätta att vara framgångsrikt måste det både skapas nya företag och de små och medelstora företag måste tillåtas växa. Snabbväxande företag är av stor betydelse för tillväxten av jobb och samhällets välstånd. En väg framåt kan vara införandet av innovationsår enligt ovan, men det är också nödvändigt att underlätta för företag som har

stort behov av att kunna attrahera personal med rätt kompetens och riskvilligt kapital. Det finns förslag och idéer om till exempel personaloptioner som incitament. Fler vägar måste sökas för att skapa goda förutsättningar för att Sverige även i framtiden är ett land drivet av innovationer, utveckling och tillväxt.

Utbildningssystemet

Utbildning på olika nivåer ger de kunskaper, färdigheter och kompetenser som är nödvändiga för arbetstagares produktivitet. Här är det viktigt att arbetskraften har tillgång till kompetensutveckling och löpande tar till sig nya kunskaper och färdigheter. Om detta inte tas tillvara minskar humankapitalet.

Långtidsutredningen skriver att det svenska utbildningssystemet i många avseenden fungerar väl. Den genomsnittliga utbildningsnivån är hög och utbildningsdeltagandet i internationell jämförelse är högt. Även sett till nivån på färdigheter hos den vuxna befolkningen står sig Sverige bra. Vuxnas färdigheter tillhör de främsta inom OECD och är i världstoppen vad gäller färdigheter i problemlösning på datorer. Allvarligt är däremot att den genomsnittliga färdighetsnivån i läsning har försämrats sedan mitten av 90-talet. Även andra undersökningar antyder att de försämrade skolresultaten kan ha långsiktiga effekter på humankapitalbildningen.

Det är av största vikt att Sverige fortsätter att utbilda sin befolkning. En väl utbildad arbetskraft, med kunskaper och färdigheter som uppfyller kraven som ställs på den framtida arbetsmarknaden, är som utredningen skriver central. Man skriver också att utbildning inte per definition leder till högre sysselsättning och lägre arbetslöshet. Däremot leder det till högre produktivitet vilket i sin tur skapar förutsättningar för högre löner och levnadsstandard. Ett högt humankapital samvarierar generellt med hög tillväxt och produktivitet.

Även om efterfrågan på lågproduktiva tjänster kommer att öka finns det ett grundläggande behov av en lägsta utbildningsnivå. Allt färre jobb kommer att kunna utföras utan grundläggande kunskaper. För samhället är det således viktigt att hela utbildningskedjan fungerar. En grundskola och ett gymnasium som inte ger de kunskaper som behövs för ens enklare uppgifter är en återvändsgränd. Det handlar om grundläggande baskunskaper i form av att kunna läsa, skriva och räkna som är förutsättningar för fortsatt lärande. Kedjan måste sedan hålla hela vägen till högt kvalificerad utbildning och forskning.

Vi ser idag att ämnen som matematik och teknik är ämnen som slår ut elever istället för att uppmuntra. På gymnasiets natur- och teknikprogram är majoriteten barn till välutbildade föräldrar. Av de som avbryter sina gymnasiestudier är närmare hälften elever med lågutbildade föräldrar. Det är framför allt en tragedi för de barn som aldrig får en

riktig chans, men det handlar också om att svensk arbetsmarknad och ekonomi är beroende av kompetens inom teknik och naturvetenskap för att vi ska klara konkurrensen.

Sveriges Ingenjörer har inom ramen för ett projekt kring ”Kompetensförsörjning och långsiktigt teknikintresse” studerat framgångsfaktorer för att främja teknikintresse och minska snedrekryteringen. Projektet fann att praktisk undervisning som kopplar teorin till verkligheten med vardagsnära experiment har en positiv effekt för att bredda teknikintresset. Andra faktorer som kom fram var vikten av förebilder som kan visa vilka yrken som är möjliga. Genom att företag och människor hjälper till att göra undervisningen konkret och levande tillvaratas teknikintresset bättre.

Vi kan, i linje med Långtidsutredningen, konstatera att utbildningens kvalitet är viktigare än dess längd. Även mindre produktiva yrken bidrar till att öka tillväxten även om produktivitetsutvecklingen är lägre. Viktigast är att de kunskaper och färdigheter som utbildningen skapar förutsättningar för håller hög kvalitet för att kunna användas på optimalt sätt. Alla varken kan eller vill bli ingenjörer, men fler måste få chansen.

Oavsett utbildningsnivå så åldras kunskaper och förmågor. För individen kan det betyda att man därför tappar attraktionskraft vid såväl egen utveckling i befintligt arbete som möjligheterna att börja ett nytt arbete. Fortbildning på olika sätt är alltså en nödvändighet för att humankapitalet ska kunna utvecklas i takt med strukturomvandlingarna. Arbetskraftens rörlighet och flexibilitet är ytterligare faktorer av stor betydelse för arbetsmarknaden.

Samhället har alltid genomgått strukturomvandlingar. Men till följd av bland annat den ökande digitaliseringen sker skiften allt snabbare. Kvalificerade ingenjörer behöver kunna fördjupa sitt specialistkunnande för att kunna ta sig an nya områden. Som nämnades i första avsnittet minskar satsningarna på FoU i Sverige. Ett argument som ofta framförs är att det tekniska kunnande som behövs inte finns här. Sverige är fortfarande en konkurrenskraftig industrination med hög produktivitet. Men att FoU i Sverige minskar och utvecklingsverksamhet flyttar utomlands är allvarliga signaler.

En akademisk utbildning varar inte längre ett helt yrkesliv. De som en gång redan avlagt examen kommer att behöva kunna fortsätta utbilda sig genom kurser anpassade för yrkesaktiva. Även om grundutbildning kommer att vara en betydande uppgift för högskolorna så måste hela högskolesystemet kunna anpassa sig mot att kunna erbjuda utbildningar på fler nivåer och mot en mycket bredare grupp än unga studenter på väg mot sin första högskoleexamen.

Utbildning, kompetensutveckling men även karriärväxlingar är verktyg för att möta nya utmaningar. Här har såväl individer som företag och det offentliga en viktig uppgift att lösa.

Forskningen som sker på högskolenivå behöver utvecklas. Sveriges Ingenjörer har gjort en undersökning bland sina medlemmar som visar att endast väldigt få har rört på sig efter forskarutbildningen men också att rörligheten mellan akademi och näringsliv är väldigt liten. Långsiktigheten i forskningsanslagen måste öka och dynamiken i näringslivsforskningen måste stimuleras. Den redan omnämnda minskningen av den totala forskningsvolymen inom industrin kan inte kompenseras genom att öka den offentligt finansierade forskningen. Sveriges Ingenjörer anser att en strategisk inriktning på universitetsforskningen som samspelar med privatfinansierad forskning kan ge synergieffekter som ökar den totala forskningen. Statens betydelse för att stötta dessa processer får inte underskattas.

Sveriges Ingenjörer anser också att högskolornas arbetsvillkor måste förbättras och det även här, som på den övriga arbetsmarknaden, är arbetsmarknadens parter som ska förhandla arbetsvillkoren. Meriterings-systemet och befodringsstrukturen behöver förändras så att rörlighet snarare uppmuntras än motverkas.

Konklusionen av detta är att en generell hög utbildningsnivå är bra, men det är också kan innebära en ineffektiv allokering av resurser. Sveriges Ingenjörer anser att utbildning, oavsett nivå, bättre måste matchas mot behov och förutsättningar samt att kompetensutveckling och rörlighet måste vara naturliga delar i arbetslivet.

Naturresurser

Bland de styrande produktionsfaktorerna är naturkapitalet en av Sveriges stora fördelar. Vi har ett naturkapital av hög kvalitet och vi har en miljö- och klimatpolitik som generellt sett ger en bra grund för förvaltningen av detta även i framtiden. Stora delar av vår export har sin grund i eller med hjälp av våra naturresurser. Sverige är också i många stycken i världstoppens vad gäller miljöpolitik, åtminstone om vi ser till faktorer såsom utsläpp av växthusgaser i förhållande till producerat värde.

Men även om Sverige har låga utsläpp av såväl koldioxid som andra luftburna ämnen så återstår många allvarliga utmaningar. Antalet ämnen som vi ännu inte vet hur de påverkar naturen blir allt fler. Många ekosystem är hotade och klimatförändringar kommer att medföra ytterligare påfrestningar på arter och ekosystem. Staten har här ett ansvar för såväl lagstiftning som forskningsinsatser.

För ett land som Sverige som har ambitionen att även långsiktigt ha en god ekonomisk utveckling är det viktigt att också föra en miljö- och klimatpolitik som ger förutsättningar för detta. Emellertid är miljöpolitik

svårstyrtd eftersom den i regel spänner över flera andra politikområden. Faktum är att investeringar som medför negativa miljöeffekter kan få konsekvenser i form av tillgången till högkvalitativt naturkapital minskar, detta oavsett om det gäller tillgången på råvaror såsom skog eller energikällor såsom vattenkraft.

Moderniseringen av den svenska industrin har skett i god samklang med den framåtsyftande miljöpolitiken. Till exempel är svensk stålindustri bland de mest koldioxideffektiva i världen och ambitionsnivån är fortsatt hög. Industrin har alltså tidigt, inte sällan redan före lagstiftaren, tagit initiativ helt i linje med de politiska ambitionerna i syfte att minska koldioxidutsläppen. Sedan är det stora skillnader beroende på bransch. Stålindustrin har längre ledtider och behöver därför en högre grad av internationell harmonisering är fordonsindustrin. Detta tydliggörs enklast genom att marknaden redan nu producerar elbilar till allt mer konkurrenskraftiga priser innan det kommit regler som tvingar fram det.

Energipolitiken är ett annat område där marknaden och innovationer kommit att ha högre utvecklingstempo än politiken. Det är dock politikens ansvar att ha en långsiktighet i energipolitiken för att företag och människor ska kunna göra långsiktiga investeringar.

Teknik är tillsammans med ändrade attityder och beteenden de krafter som kan få samhället att utvecklas i hållbar riktning. Ingenjören med sin tekniska kompetens har unika möjligheter och ett särskilt ansvar för att ta en ledande roll. Det är viktigt att tänka fritt utan att vara låst av tidigare tekniska lösningar. Samhället måste utveckla tekniska system där vi inte fastnar i teknologier som inte är långsiktigt hållbara.

Sveriges Ingenjörer vill därför uppmuntra myndigheter och lagstiftare till att ange mål och krav, men inte detaljstyra tekniken. Högt satta mål innebär utmaningar, men med frihet att utforma lösningar så kan resultaten bli mycket bättre.

Skatter och socialförsäkringar

Skattesystemets grundläggande uppgift är att finansiera offentliga utgifter. Andra uppgifter är att bidra till att fördela inkomster, att bidra till samhällsekonomisk balans och att fördela resurserna effektivt. Skattesystemet måste balanseras så att de välfärdskapande mekanismerna utvecklas.

Skatter är styrinstrument och de påverkar de ekonomiska incitamenten för både individer och företag, och olika skatter ger olika effekter. Hög skatt på arbete påverkar utbudet av såväl arbetskraft som arbetstillfällen och därmed tillväxten. Sveriges Ingenjörer anser att det är avgörande med signaler som innebär att det lönar sig att arbeta, att det lönar sig att arbeta mer, liksom att ta på sig ytterligare arbetsuppgifter och ansvar eller att utbilda sig. Dagens kraftiga beskattning på arbete, utbildning,

ansvar och prestationer riskerar att leda till färre arbetstillfällen och en negativ utveckling.

Det svenska skattesystemet måste utformas så att det stärker de framtida möjligheterna att upprätthålla väl fungerande välfärdssystem. Dagens skattesystem genererar marginaleffekter och snedvridningar. Sådana inslag i skattesystemet måste minimeras. Sveriges Ingenjörer anser därför att skattesystemet behöver reformeras för att svara upp mot kraven att vara stabilt, förutsägbart och ha hög legitimitet.

Utredningen skriver att såväl skatter som transfereringssystem påverkar arbetskraftens rörlighet. En konsekvens av ett väl utbyggt socialförsäkringssystem är att det ger tydliga signaler vilket påverkar arbetskraftsutbudet. Varje individ har preferenser för vid vilken reservationslön denne väljer att acceptera en anställning. Om lönenivån på arbetsmarknaden är lägre än reservationslönen kan personen välja mellan att prioritera sin egen tid framför lönearbete då marginalintäkten för arbete är lägre än den lönenivå som individen finner det värt att arbeta vid. Bidrag som alternativ till arbete utgör för individen alltid att den egna alternativkostnaden (oavsett om det är pengar, tid eller andra preferenser) är styrande för vilka beslut som fattas.

Arbetskraftsutbudet påverkas direkt av dessa alternativa inkomster. I Sverige kan främst arbetslöshets- och socialförsäkringarna sägas vara styrande, men även skattesystemets utformning och pensionsvillkoren. Väl fungerande välfärdssystem fyller, precis som utredarna skriver, en viktig roll för både individen och samhället. Inkomsttrygghet vid sjukdom eller arbetslöshet är tillsammans med ett försäkringssystem som fungerar även vid andra skeenden i livet då den egna intjäningsförmågan är låg. Men minst lika viktigt för arbetskraftsutbudet är möjligheterna till stöd för att kunna återgå till arbete efter skada eller sjukdom.

Systemet med denna typ av kollektiva socialförsäkringar bygger att alla accepterar såväl innehåll som omfattning och pris. Socialförsäkringarna finansieras huvudsakligen via sociala avgifter genom att arbetsgivaren betalar ett påslag på arbetstagarens lön. I princip skall dessa avgifter och försäkringens utgifter balansera varandra. Socialavgifter tas emellertid ut över hela lönesumman, medan förmånerna är begränsade på olika sätt, främst genom golv och tak i försäkringarna. En hög andel av de socialavgifter som tas ut är därmed inga avgifter, utan skatter

Utredarna för långtidsutredningen skriver flera gånger att det är viktigt att systemet har legitimitet och att avvikelser från den försäkringsmässiga, riskdifferentierade premien kan medföra en samhällsekonomisk kostnad genom att det uppkommer en skattekil mellan vad som är privatekonomiskt och samhällsekonomiskt lönsamt. Sveriges Ingenjörer anser att skattekvoten måste synliggöras och att ersättningen bör ligga i proportion till den förvärvsinkomst som löntagaren normalt har.

Ersättningsnivån räknat som procent av den ordinarie lönenivån är dock en annan politisk fråga. Men precis som utredarna skriver så innebär en (för) stor skattekil att det skapas incitament för att minska arbetsutbudet och öka nyttjandet av välfärdssystemen.

Den obligatoriska försäkringspremiens effekt på arbetsutbudet varierar beroende på inkomstgrupp eftersom det finns ett tak för ersättningsnivån, men inte för försäkringspremiem. Långtidsutredningen skriver att det till detta också måste läggas effekten av olika tilläggsförsäkringar som bland annat ges genom avtalsförsäkringar och andra kompletterande försäkringar, som gruppförsäkringar via fackförbund eller privata försäkringar med redan beskattade inkomster.

Den enskilde försäkrar sig alltså i hög grad mot begränsningar i förmånssystemen, både kollektivt och individuellt. Sveriges Ingenjörer anser att en förutsättning för att socialförsäkringssystemet ska behålla sin legitimitet så måste försäkringsmässigheten öka. Inkomstnivellerering bör ske genom inkomstbeskattning, inte genom differentierade socialförsäkringsnivåer.

Sveriges Ingenjörer

Lisa Bondesson
Enhetschef Utredning, utveckling och opinion

Patrik Björnström
Utredare